

SECTION 3. WORLD POLITICS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-490-0-9>

RUSSIA AS A «STATE SPONSOR OF TERRORISM», «STATE TERRORIST» IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: POLITICAL AND LEGAL ANALYSIS

РОСІЯ ЯК «ДЕРЖАВА-СПОНСОР ТЕРОРИЗМУ», «ДЕРЖАВА-ТЕРОРИСТ» В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Buriachenko O. V.

*Ph.D. in Political Science, Associate
Professor,
Professor at the Department of
International Relations and Strategic
Studies
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Буряченко О. В.

*кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних
відносин та стратегічних студій
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Незважаючи на засудження світовим товариством агресії Росії у війні проти України де її називають державою-терористом, державою-спонсором тероризму, державою-ізоєм тощо. Водночас, єдиного визначення, які б характеризували терористичні дії Росії – не сформульовано. Як зауважує ряд учених і експертів, ідентифікувати терористичні дії Росії та надати єдине визначення – складно, із-за відсутності об'єктивної оцінки такого явища як тероризм. На сьогодні існує понад 200 різних визначень цього явища жодне з яких не набуло домінуючого значення, як у науці, так і в міжнародно-правовій практиці. З одного боку, поняття тероризму є політизованим і відображає різні цінності та ідеї залежно від того, хто визначає це явище. Визначення, якими користуються політичні еліти, нерідко є надто узагальненими, політизованими і пристосованими до різних суб'єктів і обставин з метою морального засудження опонента [1]. З іншого боку, немає консенсусу щодо того, чи можуть держави, а не лише недержавні суб'єкти, здійснювати терористичні акти [2]. Нескінченні суперечки серед науковців стосовно загальноприйнятого визначення тероризму та поширення визначень тероризму як у

політичній, так і в академічній сферах ускладнюють аналіз цього явища [3]. Як наслідок, це створює міжнародно-правовий вакуум на міжнародному рівні та призводить до декларативного характеру заяв, ухвалених рішень, резолюцій світовими акторами відносно ідентифікації терористичних дій зі сторони агресора.

Отже, враховуючи ряд наукових досліджень, наукових позицій стосовно проблеми тероризму в політичному, правовому, соціальному, психологічному та інших аспектах цього явища, зокрема, враховуючи, твердження Р. Джексона: «Тероризм з боку держав залишається невивченим і здебільшого невидимим», постає питання, що є тероризм Росії в російсько-українській війні – державним тероризмом або (і) вона є «державою-спонсором тероризму», чи її дії є і тим і іншим, або це нове явище в сфері міжнародних відносинах та чи може нинішня система міжнародної безпеки дати відповідь терористичним діям Росії.

До певного часу проблема тероризму розглядалася лише в контексті недержавних утворень (групи, організації, індивіди). Але, потенціал тероризму у доведенні і відстоюванні власних інтересів, шляхом залякування людей, країн, регіонів, навіть континентів, перетворив цей ресурс у засіб, який був взятий на озброєння окремими державами. Спроба охарактеризувати «державний тероризм» була зроблена у 1987 році на Женевській конференції з питань тероризму. В прийнятій Декларації було визначено, що «державний тероризм – це систематичне використання терору з боку уряду, з метою контролю населення своєї країни або створення та підтримка дестабілізуючих процесів в інших державах». Означені характеристики «державного тероризму» в Женевській конвенції дозволили науковцям зробити певні висновки, з якими погоджуємося, що державний тероризм має як внутрішній характер (спрямований проти населення, окремих його верств, груп (релігійних, національних, політичних опонентів тощо), так і зовнішній (залякування та вчинення злочинів проти інших держав, організацій, національностей, груп населення, що знаходяться, мешкають за межами території держави-терориста). Але, навіть враховуючи всю складність і небезпеку державного тероризму, незважаючи на ряд дискусій, зокрема академічних, зауваження цього явища у резолюціях ООН, його визначення у Женевській конвенції – питання фіксації (закріплення) поняття «державний тероризм» на міжнародному рівні (міжнародному праві) залишається відкритим, що як наслідок впливає на притягнення до відповідальності держав за їх терористичні дії, а також на політизацію цього явища.

У випадку державного тероризму держава є головним організатором терористичних актів. Але держава може бути спонсором недержавних суб'єктів, заохочуючи їх до здійснення терористичних актів. Держава,

яка використовує своїх проксі для здійснення терористичних атак, є державним-спонсором тероризму [4, с. 7]. З моральної точки зору, участь держави в тероризмі більш є засуджуваною, ніж інші форми тероризму. Міжнародні договори і конвенції, спрямовані на захист прав людини, забороняють більшість дій, пов'язаних з тероризмом. Багато урядів підписали і ратифікували ці конвенції, тому держави несуть певну відповідальність і моральний обов'язок дотримуватися взятих на себе зобов'язань. Але як і «державний тероризм» єдиного міжнародного контрольного переліку критеріїв для визначення того, чи підпадають дії держави під визначення «держави-спонсора тероризму», не існує.

Проаналізуємо позиціонування терористичних дій РФ. Сучасний тероризм, це складне явище, яке має різні характеристики в різних країнах, що, зокрема, залежить від історії країни, її розміру, різноманітності внутрішніх проблем, можливостей держави протидіяти тероризму і боротися з ним, а також труднощів, з якими вона стикається при цьому. Аналізуючи участь держави в тероризмі, дослідники відзначають, що терористичне минуле держави є важливим фактором, який слід враховувати при оцінці схильності держави до застосування насильства і тероризму для досягнення політичних цілей [5]. Державний тероризм у радянський період, особливо за часів Сталіна, був жахливим. Для його здійснення радянська держава створила унікальну систему правосуддя, спрямовану на знищення політичних опонентів. Суспільство було залякане за допомогою жахливих методів тоталітарної системи, спрямованих на те, щоб придушити особистість до того рівня, щоб вона була не в змозі чинити опір. Ця історія минулого Росії дуже нагадує її сьогодення. Де насильство стало невід'ємною частиною держави, держава маніпулює насиллям ідеологічно, щоб легітимізувати його, перетворивши на щось звичайне. Використання Кремлем тероризму як у внутрішній, так і в зовнішній політиці впливає з історичного нехтування правами людини і викривленого сприйняття загроз – виживання режиму, є головною метою, в той час як тероризм використовується як політичний інструмент. Широке застосування терористичних методів як у внутрішній, так і в зовнішній політиці характерне і для російських воєнних міркувань, до прикладу, позиція В. Герасимова (начальник Генерального штабу Збройних сил РФ) свідчить про те, що тероризм не залишився, в так званій «сірій зоні» операцій, а був використаний і в звичайній війні, особливо у війні проти України.

Дії Росії в Україні, безумовно, є «навмисним, політично вмотивованим насильством, що здійснюється проти осіб, які не беруть участі в бойових діях» [6]. Верховна Рада України, 14 квітня 2022 року, офіційно визнала Росію терористичною державою (Закон України «Про

заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, визнання Російської Федерації державою-терористом за збройну агресію проти України, заборону символіки військового вторгнення в Україну російського нацистського тоталітарного режиму» від 22 травня 2022 року № 2265-IX). Також, Сейм Литовської Республіки ухвалив резолюцію «Про визнання дій Російської Федерації в Україні геноцидом і створення спеціального міжнародного кримінального трибуналу для розслідування злочину російської агресії» в якій зазначено, що «Російська Федерація, чії збройні сили навмисно і систематично обирають цивільні об'єкти для бомбардувань, є державою, яка спонсорує і здійснює тероризм». Європарламент приєднався до ініціативи засудження дій Росії, оголосивши Росію «державою-спонсором тероризму і державою, що використовує терористичні засоби»/ Парламентська асамблея НАТО визнала Росію терористичною державою. Інші держави Західного блоку (Естонія, Латвія, Литва, Нідерланди, Польща, Словаччина, Чехія, Канада, Ірландія, а також ПА ОБСЄ і НАТО) оголосили Росію або терористичною державою (режимом), або державою-спонсором тероризму, або визнали дії Росії на території України геноцидом.

Разом з тим, на тлі заяв і прийнятих рішень державами та міжнародними інституціями відносно терористичних дій Росії, продовжуються дебати, що є російський тероризм і чи можна надзвичайно жорстокі дії Росії в Україні вважати тероризмом.

Різні позиції стосовно позиціонування терористичних дій Росії як наукових розробок так і в політичному аспекті дозволяють зауважити наступне. Поняття «державний тероризм», «державо-спонсор тероризму» залишаються суперечливими в контексті досліджень тероризму. Традиційні та критичні дослідження тероризму розділилися в поглядах на те, чи слід позиціонувати Росію як терористичну державу. Незважаючи на різні позиції в науковому середовищі, на політичному рівні категорія державного тероризму досі не тільки не існує, але й не диференційована від воєнних злочинів. Резолюції різних парламентів та міжнародних організацій, які засуджують дії Росії та визначають Росію як терористичну державу, державо-спонсора тероризму, терористичний режим або користувача терористичних засобів, за відсутності політичної волі з боку цих держав не засудити, а ініціювати запровадження нової категорії державного тероризму на міжнародному рівні, залишаються суто вираженням дипломатичної підтримки України і не є санкціями проти Росії за її тероризм. Розмаїття окреслення терористичних дій Росії без закріплення відповідного тлумачення на міжнародному рівні (міжнародному праві) унеможливує відповідальність Росії за її дії. Так, Україна намагається

це змінити й лобіює появу міжнародної конвенції, яка б закріпила визначення «державного тероризму» і «держави-терориста». Але закріплення зауважених норм на міжнародному рівні, складне питання, яке може бути пов'язано «не з жорстоким характером російського постполітичного насильства, – як відмічає З. Баневичене, – а з небажанням самих демократичних країн запроваджувати категорії, які б зобов'язували демократичні держави бути більш обережними в оцінці не лише дій інших держав, а й своїх власних [7, с. 31].

На нашу думку, також, важливим питанням впровадження на міжнародному рівні визначень терористичних дій скоєних державою, є гарантія дотримання (виконання) прийнятих міжнародно-правових норм. Оскільки, своїми агресивними діями в Україні Росія порушила ряд міжнародно-правових норм: (Гаазьку конвенцію (1899 р.), Женевську конвенцію, міжнародне кримінальне право, міжнародне право з прав людини (Загальну декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейську конвенція з прав людини, Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведіння та покарання тощо), що як наслідок спричинило міжнародно-правовий вакуум, коли резолюції, декларовані закони, правила, угоди, домовленості тощо, вважається можливим не виконувати або виконувати лише номінально.

На тлі заяви голови Генеральної Асамблеї ООН Денніса Френсіса під час прес-конференції у Нью-Йорку 9 вересня, стосовно того, що «організація не має можливостей та повноважень, щоб примусити Росію дотримуватися Статуту ООН і міжнародного права. (...) Росія створила поганий прецедент, якщо інші країни вирішать наслідувати їхній приклад», постає цілком логічне питання, якщо навіть, гіпотетично, будуть унормовані поняття «державного тероризму», «держави-спонсора тероризму», «держави-терориста», на міжнародному рівні то чи буде це гарантувати дотримання та відповідальність держав, враховуючи, нестабільність в якій, сьогодні, перебуває міжнародно-правовий режим як і архітектура міжнародної безпеки. Додатковим аргументом стосовно неможливості забезпечення відповідальності держав за протиправні діяння, є те, що прийняті у 2001 р. Комісією міжнародного права ООН статті про «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» до цього часу не набули обов'язкового характеру, що унеможливує «відповідальність держав за порушення міжнародного права, що загрожує ООН та іншим міжнародним організаціям втратою їх функцій у найважливішій сфері міжнародних відносин, якою є підтримання миру і безпеки» [8, с. 244].

Можемо ґрунтовно зазначити, проблему терористичних дій Росії нинішня система міжнародної безпеки не спроможна вирішити,

оскільки «стратегія» інкременталізму на міжнародному рівні, ухвалення декларативних резолюцій, актів тощо, зокрема міжнародними інституціями, які відповідають за міжнародну безпеку створили ґрунт для розвитку правового нігілізму, який зараз можна спостерігати в нинішньому геополітичному ландшафті. Акторам світової політики потрібно прийти до спільного знаменника і зрозуміти, що час інкременталізму минув і прийняття рішень без наслідків відповідальності тільки посилять кризу міжнародної системи безпеки та зумовить появу нових конфліктів на геополітичній мапі.

Література:

1. Badey T. Defining international terrorism: A pragmatic approach. *Terrorism and Political Violence*. 10(1). 1998. P. 90–107. DOI: <https://doi.org/10.1080/09546559808427445>
2. Filippo M. Terrorist Crimes and International Cooperation: Critical Re-remarks on the Definition and Inclusion of Terrorism in the Category of International Crimes. *EJIL*. Vol. 19. No. 3. 2008. P. 533–570. DOI: [10.1093/ejil/chn027](https://doi.org/10.1093/ejil/chn027)
3. Frampton M. History and the Definition of Terrorism. In R. English (Ed.), *The Cambridge History of Terrorism* (pp. 31–57). chapter, Cambridge : Cambridge University Press. 2021.
4. Stohl M. The State as Terrorist: Insights and Implications. *Democracy and Security*. 2(1). 2006. P. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1080/17419160600623418>
5. Sjoberg, L. Terrorism: a critical introduction, by Richard Jackson, Lee Jarvis, Jeroen Gunning and Marie Breen Smyth: Basingstoke, Palgrave Macmillan. *Critical Studies on Terrorism*, 4(3). 2011. P. 476–478. DOI: <https://doi.org/10.1080/17539153.2011.634709>
6. Doxsee C., Thompson J. Massacres, Executions, and Falsified Graves: The Wagner Group’s Mounting Humanitarian Cost in Mali. 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/massacres-executions-and-falsified-graves-wagner-groups-mounting-humanitarian-cost-mali>
7. Baneviciene Z. A. State and State-Sponsored Terrorism: A Case Study of Russia. *Politologija*, 113(1). 2024. P. 8–37. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.113.1>
8. Грабович Т. Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (2001): Основа сучасного права міжнародної відповідальності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4. 2020. С. 240–245. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.41>